

Suvremene migracijske motivacije mladih Hrvatske — vrijednosni i identitetski aspekti¹

Katarina PERIĆ PAVIŠIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Vlado ŠAKIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Stanko RIHTAR

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. 8. 2022.

UDK 314.151.3-054.7"465*18/40"(497.5)

doi: 10.5559/pi.17.32.06

Prema Državnom zavodu za statistiku² saldo migracije stanovništva Hrvatske, odnosno razlika u broju useljenika i iseljenika, u posljednjih nekoliko godina pokazuje negativan trend. Iako je važno poznavati demografske podatke iseljenika, u istraživanja je važno uključiti i širi kontekst, odnosno društvene čimbenike koji su u pozadini iseljavanja mladih. Stoga su ciljevi ovog istraživanja bili: 1) utvrditi prosječnu važnost osobnih i socijalnih sastavnica identiteta i prosječnu zastupljenost samoaktualizacijske, konvencionalne i hedonističke vrijednosne orijentacije kod mladih iseljenika i usporediti ih s populacijom mladih u Hrvatskoj; 2) ispitati postoji li povezanost socijalnog identiteta, vrijednosnih orijentacija i sociodemografskih obilježja (spol, dob, obrazovanje) mladih iseljenika s njihovom migracijskom motivacijom; te 3) ispitati koja su obilježja mladih iseljenika najbolji prediktori njihove namjere povratka u Hrvatsku.

Istraživanje je provedeno u okviru projekta »ZAJEDNO srce, jedna duša, jedna Hrvatska« potaknutog od strane Humanitarne udruge fra Mladen Hrkać, a ispitana su 934 iseljenika prve generacije u dobi 18 do 40 godina na području Europe te 977 mladih u dobi od 18 do 40 godina iz Hrvatske.

Rezultati pokazuju da sudionici iz obje skupine pridaju visoku prosječnu važnost odrednicama oba aspekta identiteta kao i trima vrijednosnim

¹ Rad je rezultat istraživanja provedenog u sklopu projekta »ZAJEDNO srce, jedna duša, jedna HRVATSKA« (UP.04.2.1.06.0051) sufinanciranog sredstvima Europske unije iz Europskoga socijalnog fonda na poziv »Tematske mreže za društveno-ekonomski razvoj te promicanje socijalnog dijaloga u kontekstu unapređivanja uvjeta rada«. Dio istraživanja koji je rezultirao ovim radom obavljen je u sklopu dionice 2 projekta, pod nazivom »Suvremeni motivacijski ciklusi migriranja mladih Hrvatske u kontekstu općih migracijskih procesa u Hrvatskoj — empirijska analiza«.

² <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29030> (pristupljeno 25. 6. 2022.)

orijentacijama, no iseljenici pridaju veću važnost svim mjeranim identitetskim i vrijednosnim kategorijama. Također se pokazalo kako najčešće iseljavaju stariji muškarci iz dobne skupine od 18 do 40 godina nižeg obrazovnog statusa te sudionici s izraženijim socijalnim identitetom i izraženijom hedonističkom vrijednosnom orijentacijom. Za razliku od motivacije za migriranje, namjeru povratka više iskazuju mlađi iseljenici, s manje izraženom hedonističkom vrijednosnom orijentacijom te izraženijim socijalnim identitetom.

Ključne riječi: iseljavanje, mladi, vrijednosne orijentacije, socijalni identitet, osobni identitet

1. Uvod

1.1. Identitet

Postoji više tipova i s tim povezanih istraživačkih tradicija i definicija identiteta u više društvenih i humanističkih znanstvenih disciplina. Identitet je relativno stabilna kategorija koja se oblikuje u dugotrajnijem vremenskom i kulturološkom procesu. U ovom radu za teorijski okvir odabrana je istraživačka tradicija poznata pod nazivom »teorija socijalnog identiteta (SIT) i teorija socijalne kategorizacije«. Prema tim teorijama, identitet čine njegov osobni i socijalni aspekt. Osobni se odnosi na pojam o sebi stvoren na temelju individualnih osobina i osobnih postignuća, a socijalni na pojam o sebi stvoren na temelju pripadnosti određenoj grupi.³

Važnost promatranja identiteta kroz sastavnice socijalnog identiteta temelji se na činjenici da nijedna rasprava o identitetu nije moguća ako u nju nije uključena spoznaja da je nedjeljivi dio identiteta pojedinca određen pripadnošću određenoj skupini.⁴ Prema teoriji socijalnog identiteta, primarna je motivacija pojedinca kao člana određene skupine razvijanje pozitivnog socijalnog identiteta jer on pridonosi njegovom psihičkom zdravlju, osjećaju sigurnosti, vlastite vrijednosti, samopoštovanju, pripadanju društvu itd. Socijalni identitet se tako sastoji od triju sastavnica: spoznajne ili znanja osobe o pripadnosti određenoj grupi, evaluacijske tj. spoznaje da grupa i/ili članstvo u toj grupi može imati pozitivnu ili negativnu vrijednosnu konotaciju i emo-

³ Henri Tajfel, John C. Turner, »The social identity theory of intergroup behavior«. U: S. Worchel i W. G. Austin (ur.), *Psychology of Intergroup Relations*, Chicago: Nelson — Hall Publishers, 1986., 7-24; John C. Turner, Kate J. Reynolds, »The social identity perspective in intergroup relations: Theories, Themes, and Controversies«. U: R. Brown i S. Gaertner (ur.), *Blackwell Handbook of Social psychology: Intergroup processes*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 2001., 133-152.

⁴ Vlado Šakić, Renata Franc, Ines Ivičić, Jelena Maričić, »Važnost sastavnica socijalnog identiteta: sličnosti i razlike stanovnika Like i Pokuplja sa stanovnicima ostalih regija«. U: Holjevac Ž. (ur.), *Identitet Like: Korijeni i razvitak — knjiga II.*, Zagreb — Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2009., 113-128.

cionalne sastavnice ili osjećaja prema vlastitoj grupi i prema vanjskim grupama.

Identitet se sastoji i zasniva na aspektima obje, osobne i socijalne sastavnice, a pojedinci i skupine razlikuju se po važnosti koju pridaju pojedinoj sastavnici te po istaknutosti identitetskih odrednica u specifičnom kontekstu. Oni pojedinci koji procjenjuju socijalnu sastavnicu identiteta važnijom od osobne manje se samoodređuju kao jedinstveni pojedinci, a više kao slični, prototipni predstavnici skupine kojoj pripadaju.⁵

Dosadašnja istraživanja bila su usmjerena na ispitivanje reprezentativnih uzoraka hrvatske populacije⁶ kao i pojedinih skupina⁷, no posve nedostaju istraživanja koja bi ispitala neke identitetske aspekte i važnost odrednica identiteta kod hrvatskih iseljenika, posebice mladih.

1.2. Vrijednosne orijentacije

Vrednote, odnosno vrijednosti, zadnjih pedesetak godina, slično identitetu, jedan su od najzastupljenijih predmeta istraživanja i interesa većeg broja društvenih i humanističkih znanosti. Oba fenomena najzastupljenija su u okviru socijalne psihologije, zatim sociologije, antropologije, kulturologije i etnologije te izvan empirijskog pristupa u okviru filozofije i teologije. Slijedom toga postoje brojne definicije vrijednosti, ovisno o temeljnim predmetima bavljenja pojedinih znanstvenih disciplina. Zajedničko je polazište da su vrijednosti kao i identitet relativno stabilne kategorije koje se oblikuju u dugotrajnom povijesnom i kulturološkom procesu i teško se mijenjaju. U ovom ćemo radu prihvatiti Schwartzovu definiciju vrijednosti prema kojoj su one »relativno stabilna uvjerenja i poželjni ciljevi koji djeluju na ponašanje pojedinca u smjeru ostvarenja cilja, općenite su te nadilaze specifične situacije, na temelju njih usmjeravaju se izbori ili evaluiraju ponašanja te se razlikuju po relativnoj važnosti».⁸ Smatra se da nastaju kao rezultat socijalizacije te je pri istraživanju strukture važno uzeti u obzir uz individualno iskustvo i neke

⁵ Vlado Šakić, Renata Franc, Ines Ivičić, »Psihosocijalna analiza nekih sastavnica socijalnog identiteta građana Istre«. U: M. Manin, Lj. Dobrovšak, G. Črpić i R. Blagoni (ur.), *Identitet Istre — ishodišta i perspektive*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2006., 503-521.

⁶ Isto.

⁷ Renata Franc et al., *Hrvatska vojska — hrvatsko društvo: Završna studija*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2010.

⁸ Shalom H. Schwartz, Wolfgang Bilsky, »Toward a universal psychological structure of human values«, *Journal of Personality and Social Psychology*, 53 (1987), br. 3, 550-562; Shalom H., Schwartz, Wolfgang Bilsky, »Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross cultural replications«, *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (1990.), br. 5, 878-891.

društvene i kulturalne čimbenike.⁹ Također, budući da su vrijednosti usmjerene i djeluju na ponašanje pojedinca, važno je naglasiti njihovu prediktivnu vrijednost za stavove i ponašanja.¹⁰

U kontekstu istraživanja u Hrvatskoj o vrijednostima mladih, zbog relevantnosti i povezanosti s temeljnim ciljem ovog rada, posebnu pozornost obratili smo na istraživanje u kojem se, uz mjeru važnosti pojedinačnih vrijednosti, analiziralo i vrijednosne orijentacije shvaćene kao »stabilni pokazatelji koji u sebi sažimaju veći broj pojedinačnih vrijednosti slične motivacijske osnove«.¹¹ Na tom tragu pojedinačne vrijednosti moguće je grupirati u tri vrijednosne orijentacije: 1) samoaktualizacijsku ili samoostvarujuću (vrijednosti: *raditi ono što volite, stvarati nešto novo; ostvariti bliske odnose s drugima; samostalno i neovisno donositi odluke*); 2) konvencionalnu ili tradicionalnu (vrijednosti: *postići nešto što je i vrijedan doprinos društvu; imati dobru naobrazbu i stjecati nova znanja; živjeti u skladu s učenjem svoje vjere; učiniti nešto za druge ljude, pomoći potrebitima; biti pošten, živjeti u skladu s moralnim načelima*); i 3) hedonističku orijentaciju (vrijednosti: *imati lagodan život i posao koji nije naporan; dobro zarađivati i imati visok životni standard; živjeti stabilno, udobno, bez većih trzavica; biti ugledan i cijenjen u društvu*).

U citiranom istraživanju hijerarhije vrijednosti i zastupljenosti vrijednosnih orijentacija kod mladih u Hrvatskoj, zbog karakteristika stabilnosti, trajnosti i univerzalnosti temeljnih vrednota, ne razlikuje se bitno u odnosu na druge zemlje.¹² Također, u istraživanju je utvrđena prediktivnost vrijednosnih orijentacija za različite stavove i ponašanje.

Prema sličnom metodološkom konceptu, u ovom radu će se pokušati odgovoriti na pitanje prediktivnosti vrijednosnih orijentacija za ponašanje koje se odnosi na suvremeni proces iseljavanja mladih iz Hrvatske.

⁹ Shalom H. Schwartz, »Value orientations: Measurement, antecedents and consequences across nations«. U: R. Jowell, C. Roberts, R. Fitzgerald i G. Eva (ur.), *Measuring attitudes cross-nationally — lessons from the European Social Survey*. London: Sage, 2006., 169-203.

¹⁰ Renata Franc, Vlado Šakić, Ines Ivičić, »Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: Hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima«, *Društvena istraživanja*, 11 (2002.), br. 2-3, 215-238.

¹¹ Renata Franc, Ines Sučić, Vlado Šalić, »Vrijednosti kao rizični i zaštitni čimbenici socijalizacije mladih«, *Diacovensia*, 16 (2008.), br. 1-2, 135-148.

¹² Franc, Šakić, Ivičić, »Vrednote i vrijednosne orijentacije«, 215-238.; Ines Ivičić, Renata Franc, Vlado Šakić, »Stability and change in value priorities among Croatian adolescents«. U: J. Kotrolova (ur.), *Xth European Congress of Psychology, Union of psychologists Associations of the Czech Republic, ECP, Abstracts*, 2007. (poster-prezentacija).

1.3. Iseljavanje mladih iz Hrvatske

Hrvatska se kao iseljenička zemlja, prema izvještaju Međunarodne organizacije za migracije iz 2020.,¹³ nalazila na 20. mjestu zemalja koje su u razdoblju od 2009. do 2019. imale najveću prosječnu promjenu populacije. Prema Državnom zavodu za statistiku saldo migracije stanovništva, odnosno razlika u broju useljenika i iseljenika, u posljednjih nekoliko godina pokazuje negativan trend.¹⁴

Prema godišnjim izvještajima Zavoda za statistiku u 2021. iz Hrvatske u inozemstvo su se odselile 40 424 osobe. S obzirom na spolnu strukturu, u ukupnom broju osoba iseljenih u inozemstvo veći je bio udio muškaraca (63,5%) te je najveći udio bio u dobi od 20 do 39 godina (45,9%).¹⁵ To je samo dio od nekoliko stotina tisuća iseljenih u zadnjih desetak godina. Nužno je stoga, uz nezaobilazne demografske analize ovog neočekivanog i velikog iseljeničkog vala, poglavito mladih osoba, uključiti i širi kontekst, odnosno društvene čimbenike koji su u pozadini iseljavanja mladih. Među najvažnijima je poznavanje motivacijskih čimbenika iseljavanja. U teorijskom smislu, precizniji od drugih pristupa je model privlačnih (*pull*) i potisnih (*push*) čimbenika. Potisni (*push*) čimbenici potiču pojedinca da dragovoljno ili zbog prisile u situacijama kao što su ratni konflikti, prirodne nepogode i katastrofe, politički i/ili religijski progoni i prijetnje, napusti svoju domovinu. Potisni čimbenici također mogu biti loše ekonomsko stanje, nedostatak posla, nemogućnost zapošljavanja i prilike za rad itd. Privlačni (*pull*) čimbenici su oni koji se nalaze u zemljama prijma i pojedinca ili grupu potiču i privlače da napuste svoju zemlju. To su najčešće bolji uvjeti i prilike za zapošljavanje, bolja kvaliteta života, poboljšanje osobne kvalifikacije (npr. učenje novog jezika), prijatelji i obitelj u određenoj zemlji, bolji socijalni i zdravstveni sustav, bolja politička situacija itd.¹⁶

Također, važno je navesti kako su ulaskom Hrvatske u Europsku uniju neki od navedenih čimbenika zbog »koncepta mobilnosti ljudi, robe i kapitala« kao jednog od temelja integracijskih procesa promijenili značaj zbog novih mogućnosti i jednostavnih zapošljavanja i studiranja u zemljama EU-a. To je dovelo do češćih radnih migracija i migracija u svrhu obrazovanja, a to je dovelo do prisutnije mobilnosti studenata i visokoobrazovanih pojedinaca.¹⁷

¹³ https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (pristupljeno 25. 6. 2022.)

¹⁴ <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29030> (pristupljeno 25. 6. 2022.)

¹⁵ Isto.

¹⁶ Everett S. Lee, »A Theory of Migration«, *Demography*, 3 (1966.), br. 1, 47-57.

¹⁷ Vlado Šakić, Katarina Perić, »Osvrt na suvremene migracije i njihov odraz na moderni hrvatski identitet«. U: M. Žanić, D. Živić, S. Špoljar Vržina i G.-M. Miletić (ur.), *Suv-*

Važno je također naglasiti kako *pull-push* čimbenici ovise o više komponenti, a to su područje podrijetla, područje odredišta, obilježja osoba koje migriraju¹⁸, ali i mogućnosti koje imaju u tom procesu. U ovom radu ispitat će se neke odrednice iseljavanja i mogućeg povratka kroz prizmu vrijednosti i identiteta te nekih sociodemografskih obilježja. Drugim riječima, *pull-push* model koristit će se kao teorijski, a radovi R. Franc, V. Šakića i suradnika kao konceptualni okvir.

2. Ciljevi istraživanja

Tri su cilja ovog rada.

Prvi cilj rada jest utvrditi prosječnu važnost osobnih i socijalnih sastavnica identiteta i prosječnu zastupljenost pojedinih vrijednosnih orijentacija kod mladih iseljenika i usporediti ih s populacijom mladih u Hrvatskoj.

Drugi cilj rada jest ispitati postoji li povezanost socijalnog identiteta, vrijednosnih orijentacija i sociodemografskih obilježja (spol, dob, obrazovanje) mladih iseljenika s njihovom migracijskom motivacijom.

Treći cilj rada jest ispitati koja su obilježja mladih iseljenika najbolji prediktori njihove namjere povratka u Hrvatsku.

3. Metoda

3.1. Sudionici i postupak

Istraživanje je provedeno u okviru projekta »zaJEDNO srce, jedna duša, jedna Hrvatska« potaknutog od strane Humanitarne udruge fra Mladen Hrkać online anketiranjem u skladu s odobrenjem Etičkog povjerenstva Instituta Pilar i uz jamčenje anonimnosti odgovora u skladu s europskim propisima prihvaćenim u Hrvatskoj (GDPR). Uzorak Hrvata, kojim su obuhvaćene punoljetne osobe u dobi do 40 godina, stratificiran je teritorijalno i prema osnovnim sociodemografskim obilježjima sukladno populacijskim proporcijama. Što se tiče uzorka iseljenika, obuhvaćeno je novo punoljetno iseljeništvo (prva generacija) u dobi od 18 do 40 godina iz zemalja najčešćeg iseljenja prema dostupnim okvirnim službenim evidencijama.

U oba uzorka izbor jedinica proveden je sekvencijalno, postupkom snježne grude (*snowball*). Ključni zahtjev koji se postavlja pred takav način regrutacije (kako bi se približilo slučajnom izboru) redukcija je homogenosti, odnosno obuhvat relevantne varijabilnosti populacije prema obilježjima koja mogu utjecati na predmet istraživanja.¹⁹ U skladu s tim, postizanje hetero-

remene migracije u Republici Hrvatskoj. Uzroci, posljedice i aktualni trendovi. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2021., 35-44.

¹⁸ Lee, A *Theory of Migration*, 47-57.

genosti ubrzano je na dva načina, biranjem početnih kontakata iz više izvora i zahtjevom da kontakti u okviru svakog koraka budu što različitiji prema osnovnim sociodemografskim obilježjima. Takvim je načinom izbora postignuta struktura koja okvirno odražava populacijsku, uz dovoljnu disperziju i apsolutnu zastupljenost relevantnih sociodemografskih kategorija u uzorku kojim je u hrvatskom uzorku obuhvaćeno 977 osoba (70,5 % žena), a u uzorku iseljenika 934 osobe (48% žena).

Budući da sociodemografska struktura iseljenništva nije dovoljno poznata, kao grubi oslonac poststratifikacije poslužili su nalazi reprezentativnih istraživanja u Hrvatskoj u kojima su zabilježene namjere iseljavanja, pod pretpostavkom da se sociodemografska struktura dijela populacije koja je iskazala čvrstu namjeru iseljavanja odražava i nakon ostvarenja te namjere. Veća strukturna odstupanja realiziranog uzorka od tako procijenjenih populacijskih proporcija korigirana su ponderiranjem RIM (*random iterative method*) postupkom. Strukturna odstupanja od populacijskih proporcija koja prelaze raspon sigurnosti od 99% korigirana su ponderiranjem RIM postupkom i u hrvatskom uzorku.

3.2. Instrumenti

IDENTITET

Za mjerenje identiteta korišten je hrvatski prijevod Upitnika aspekata identiteta (*Aspects of Identity questionnaire IIIx*) Cheeka i suradnika iz 1994. godine.²⁰ U ovom istraživanju korištene su čestice subskale osobnog aspekta identiteta (10 čestica) te subskale socijalnog aspekta identiteta (7 čestica). Sudionici su na skali od 1 (potpuno nevažno) do 5 (jako važno) odgovarali na pitanje »Koliko su Vama osobno za osjećaj i predodžbu o tome tko ste važne sljedeće osobine ili pripadnosti?« procjenjujući svako navedeno obilježje (npr. osobni ciljevi i očekivanja kao odrednica osobnog, a nacionalna pripadnost kao odrednica socijalnog identiteta). U prikazu rezultata korišteni su prosječni ukupni rezultati na subskalama osobnog i socijalnog identiteta, pri čemu veći rezultat ukazuje na veću važnost određenog aspekta identiteta. U prijašnjim istraživanjima na hrvatskom uzorku²¹, pouzdanost rezultata tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) bila je zadovoljavajuća i u raspo-

¹⁹ Julian Kirchherr, Katrina Charles, »Enhancing the sample diversity of snowball samples: Recommendations from a research project on anti-dam movements in Southeast Asia«, *Plos One*, 13 (2018), br. 8. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0201710> (pristupljeno 1. 7. 2022.)

²⁰ Šakić, Franc, Ilić. »Psihosocijalna analiza nekih sastavnica«, 503-521; Šakić et al., »Važnost sastavnica socijalnog identiteta«, 113-128.

²¹ Isto.

nu od 0,85 do 0,88, dok je u ovom istraživanju ona također zadovoljavajuća i u rasponu od 0,91 do 0,96 na obje skale (Tablica 1).

VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE

Vrijednosne orijentacije mjerene su skraćenom »Skalom vrijednosnih orijentacija«²² koja se sastoji od 13 čestica. Sudionici su na skali od 1 (potpuno nevažno) do 5 (jako važno) procjenjivali važnost svake pojedine vrijednosti. Istraživanjem za koje je konstruirana²³ formirane su tri subskale: »Samoostvarujuća orijentacija« (npr. »Raditi ono što volite, stvarati nešto novo«), »Konvencionalna orijentacija« (npr. »Postići nešto što je i vrijedan doprinos društvu«), te »Hedonistička orijentacija« (npr. »Imati lagodan život i posao koji nije naporan«). U prikazu rezultata korištene su prosječne procjene važnosti vrednota pojedinačno za svaku od tri vrijednosne orijentacije pri čemu veći broj upućuje na veću važnost određene orijentacije. U prijašnjim istraživanjima²⁴ na hrvatskom uzorku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) bila je zadovoljavajuća za sve tri skale u rasponu od 0,7 do 0,76, dok je u ovom istraživanju pouzdanost (Cronbach alpha) zadovoljavajuća i u rasponu od 0,79 do 0,89 (Tablica 1).

4. Rezultati i rasprava

4.1. Socijalni i osobni aspekt identiteta i odrednice vrijednosnih orijentacija

Budući da je prvi cilj bio utvrditi prosječnu važnost osobnog i socijalnog aspekta identiteta, kao i prosječnu zastupljenost vrijednosnih orijentacija kod mladih iseljenika u odnosu na mlade u Hrvatskoj, u Tablici 1 prikazani su deskriptivni podatci o mjerama identiteta i vrijednosnih orijentacija.

Iz podataka je vidljivo da su i u obje analizirane skupine mladih mjere identiteta, kao i vrijednosnih orijentacija, »visoko zastupljene« što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima.²⁵

Istraživanje osobnog i socijalnog aspekta identiteta²⁶ pokazalo je veću zastupljenost odrednica osobnog u odnosu na socijalni aspekt kod nacionalnog uzorka što je u skladu s nalazima i ovog istraživanja. Utvrđeno je upo-

²² Franc, Šakić, Ivičić, »Vrednote i vrijednosne orijentacije«, 215-238.

²³ Isto.

²⁴ Isto; Franc, Sučić, Šakić, »Vrijednosti kao rizični i zaštitni čimbenici«, 135-148.

²⁵ Franc, Šakić, Ivičić, »Vrednote i vrijednosne orijentacije«, 215-238; Šakić, Franc, Iličić, »Psihosocijalna analiza nekih sastavnica«, 503-521; Šakić et al., »Važnost sastavnica socijalnog identiteta«, 113-128; Nataša Vlah, Darko Lončarić, Sanja Tatalović Vorkapić, »Vrijednosne orijentacije učenika strukovnih škola kao prediktori obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima«, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (2011.), br. 1, 31-40.

²⁶ Šakić, Franc, Iličić. »Psihosocijalna analiza nekih sastavnica«, 503-521.

rabom t- testa kako obje skupine mladih osobni aspekt identiteta procjenjuju značajno važnijima ($p<0,01$) u odnosu na socijalni aspekt.

Razlika u odnosu na nacionalni uzorak može se objasniti sveprisutnom »medijalizacijom« na globalnoj i nacionalnoj razini u zapadnim društvima, te javnim politikama, koje, poglavito ciljajući na mlade, individualističke identitetske i vrijednosne orijentacije promiču i pozitivnije vrednuju od kolektivističkih, što kod mladih utječe na usvajanje takvih orijentacija na osobnim razinama kao društveno poželjnjih.²⁷

Na istom tragu i u skladu s istraživanjem Franc i suradnika²⁸ utvrđene su i zastupljenosti pojedine vrijednosne orijentacije pri čemu je ustanovljeno da je samoostvarujuća orijentacija najzastupljenija, zatim slijedi konvencionalna i na kraju hedonistička. T testovima za zavisne uzorke utvrđeno je da je ta razlika statistički značajna ($p<0,01$) na oba uzorka.

Tablica 1. Deskriptivni podatci o mjerama identiteta i vrijednosnih orijentacija

		M	SD	Raspon	á	N
I s e l j e n i c i						
Identitet	Osobni identitet	4,38	0,68	1-5	0,96	896
	Socijalni identitet	4,26	0,78	1-5	0,94	899
Vrijednosne orijentacije	Samoostvarujuća	4,39	0,59	2,33-5	0,81	922
	Konvencionalna	4,34	0,62	1,6-5	0,84	905
	Hedonistička	4,17	0,75	1,4-5	0,89	915
M l a d i u H r v a t s k o j						
Identitet	Osobni identitet	4,21	0,81	1-5	0,95	823
	Socijalni identitet	3,56	1	1-5	0,91	879
Vrijednosne orijentacije	Samoostvarujuća	4,33	0,77	1-5	0,84	934
	Konvencionalna	4,07	0,8	1-5	0,8	891
	Hedonistička	3,69	0,81	1-5	0,79	915

T-testom za nezavisne uzorke provjerene su i razlike između dviju skupina. Utvrđeno je da se iseljenici značajno razlikuju ($p<0,01$) od mladih u Hrvatskoj u svim mjerama identiteta i vrijednosnih orijentacija, pri čemu iseljenici važnijim procjenjuju oba aspekta identiteta, kao i sve tri vrijednosne orijentacije.

Takav odnos vidljiv je i u matrici korelacija (Tablica 2), to jest pozitivnoj povezanosti između iseljeničkog statusa (0 — ne, 1 — da) te odrednica identiteta i vrijednosnih orijentacija.

²⁷ Mateja Plenković, *Studentske navike korištenja dnevnoinformativnih portala i sklonost prihvatanju populizma*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019. (neobjavljena doktorska disertacija).

²⁸ Franc, Šakić, Ivičić, »Vrednote i vrijednosne orijentacije«, 215-238.

Tablica 2. Povezanost iseljavanja, mjera identiteta, vrijednosnih orijentacija i sociodemografskih obilježja (spol, dob, obrazovanje) mladih iseljenika i mladih u Hrvatskoj (N=1911)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. Iseljavanje	—	0,23**	0,43**	-0,11**	0,11**	0,35**	0,05*	0,18**	0,29**
2. Spol		—	-0,14**	0,15**	0,09**	-0,02	0,03	0,02	-0,08**
3. Dob			—	0,10**	-0,03	0,06*	-0,05*	0,02	0,04
4. Obrazovanje				—	0,11**	0,03	0,11**	0,09**	-0,01
5. Osobni identitet					—	0,69**	0,65**	0,63**	0,49**
6. Socijalni identitet						—	0,41**	0,59**	0,45**
7. Samoostvarujuća vo							—	0,77**	0,62**
8. Konvencionalna vo								—	0,67**
9. Hedonistička vo									—

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

4.2. Identitet, vrijednosne orijentacije i obilježja mladih kao motivacijske odrednice iseljavanja

Prema podacima Državnoga zavoda za statistiku i brojnih demografskih istraživanja razvidno je kako se iz Hrvatske najviše iseljavaju mladi u dobi od 20 do 39 godina²⁹ te da su namjere odlaska iz Hrvatske nakon četrdesete za-nemarive.³⁰ U Tablici 2 vidljivo je da su obilježja mladih kao što su spol, dob i obrazovanje značajno povezana s iseljavanjem, odnosno iz uzroka mladih od 18 do 40 godina više od drugih iseljavaju se stariji, niže obrazovani muškarci.

Povezano s drugim ciljem ispitano je jesu li identitet i vrijednosne orijentacije povezani s migracijskom motivacijom.

Odgovor na to pitanje vidljiv je iz rezultata logističke regresijske analize (Tablica 3), koja pokazuje da su spol, dob, obrazovanje, socijalni aspekt identiteta i hedonistička vrijednosna orijentacija značajni prediktori iseljavanja ($p < 0,01$). Pri tome se više od drugih iseljavaju stariji muškarci nižeg obrazovnog statusa te oni koji imaju istaknutiji socijalni aspekt identiteta i izražene hedonističke vrijednosne orijentacije. Odrednice osobnog aspekta identiteta i ostale vrijednosne orijentacije nisu uključene u analizu zbog utvrđene multikolinearnosti.

Ovi nalazi pokazuju da je pojedincima koji iseljavaju, iako izrazito važnim procjenjuju odrednice socijalnog aspekta identiteta kao što su pripad-

²⁹ <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9939> (pristupljeno 25. 6. 2022.); Tado Jurić, Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi, *Migracijske i etničke teme*, 33 (2017.), br. 3, 337-371.

³⁰ Krešimir Peračković, Stanko Rihtar, »Materijalizam kao društvena vrijednost i poticaj namjerama iseljavanja iz Hrvatske«, *Migracijske i etničke teme*, 32 (2016.), br. 3, 295-317.

nost obitelji, osjećaj ponosa što su građani Hrvatske, pripadnost lokalnoj zajednici i nacionalnu pripadnost, ipak važno da imaju lagodan život i posao koji nije naporan, dobro zarađuju i imaju visoki životni standard, kao i da žive stabilno, udobno i bez većih trzavica. Visoki značaj socijalnog identiteta moguće je objasniti činjenicom da se većina mladih koji su se iselili iz Hrvatske, a sudjelovali su u ovom istraživanju, iselila s članovima obitelji (43,3%) što je jedna od najvažnijih odrednica socijalnog identiteta. Nasuprot tome, nezanemariv je veliki postotak onih koji su se iz Hrvatske sami iselili (35,2%), a to su učinili u potrazi za boljim životnim standardom.

Tablica 3. Odrednice iseljavanja mladih iz Hrvatske

Prediktori	B	Wald	p	EXP (B)
Spol	-0,83	43,32	0,000	2,28
Dob	0,19	263,19	0,000	1,20
Obrazovanje	-0,74	51,60	0,000	0,48
Socijalni identitet	0,82	112,80	0,000	2,27
Hedonistička vo	0,56	44,71	0,000	1,78
Nagelkerke R ²	0,45			
χ^2	716,41		0,000	

4.3. Prediktori namjere povratka mladih iseljenika u Hrvatsku

Uz spoznaje o tome koje odrednice mogu određivati iseljavanje mladih iz Hrvatske, za usmjeravanje politika vezanih za povratak mladih još važnije je ispitati što dominantno utječe na namjeru njihovog povratka. To je treći cilj ovog rada, a analiza se temelji također na navedenim sociodemografskim obilježjima, identitetu i vrijednosnim orijentacijama.

Kako bi se odgovorilo na treći cilj najprije je bilo nužno ispitati koliko se mladih koji su se iselili iz Hrvatske uopće ima namjeru vratiti. U Tablici 4 prikazani su postotni udjeli mladih s obzirom na namjeru povratka. Vidljivo je kako samo 23,4% mladih navodi da će se vjerojatno ili sigurno vratiti u Hrvatsku. Veći je postotak (30,2%) onih koji se vjerojatno ili sigurno neće vratiti u Hrvatsku, dok je najveći postotak (46,4%) onih koji ne znaju što će učiniti.

Tablica 4. Namjera povratka mladih iseljenika u Hrvatsku

Namjera povratka u Hrvatsku	Postotak
Sigurno ne	8%
Vjerojatno ne	22,2%
Vjerojatno da	17%
Da, sigurno	6,4%
Ne znam, bez odgovora	46,4%
N	934

No iako je relativno malen, postotak mladih koji se žele vratiti nije zanemariv te se ispitalo koja su to sociodemografska obilježja te odrednice identiteta i vrijednosnih orijentacija značajni za njihovu namjeru povratka. Rezultati linearne regresijske analize pokazuju kako su dob, socijalni aspekt socijalnog identiteta i hedonistička orijentacija značajni prediktori namjere povratka mladih iseljenika (Tablica 5). Kao što je navedeno i u prethodnom objašnjenju rezultata iz Tablice 4, odrednice osobnog identiteta i ostale vrijednosne orijentacije nisu uključene u analizu zbog utvrđene multikolinearnosti.

Rezultati pokazuju kako se u Hrvatsku više žele vratiti mlađi pojedinci kojima su važnije odrednice socijalnog aspekta identiteta te imaju niži rezultat na subskali hedonističke vrijednosne orijentacije. Dakle, u ovom istraživanju pokazalo se kako je važnost socijalnog aspekta identiteta značajan prediktor iseljavanja kao i namjere povratka.

Također, nalaz da se u uzorku mladih u dobi od 18 do 40 više iseljavaju stariji, a namjeravaju se vratiti mlađi, pokazuje kako bi se intervencije usmjerene na povratak mladih upravo trebale orijentirati na »starije« mlade, odnosno upravo te pojedince u dobi od 20 do 40 godina koji najviše iseljavaju. Visoka hedonistička vrijednosna orijentacija kao značajan pozitivan prediktor iseljavanja ovdje se pokazala negativnim prediktorom jer je za namjeru povratka važno da su ti sudionici manje od drugih usmjereni na lagodnost života, stabilnost i udobnost, kao i ugled u društvu.

Tablica 5. Odrednice namjere povratka mladih iseljenika u Hrvatsku

Prediktori	β
Spol	-0,06
Dob	-0,13**
Obrazovanje	-0,08
Socijalni identitet	0,25**
Hedonistička vo	-0,19**
R	0,32
R ²	0,1
F	10,35**

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

No nemoguće je zanemariti činjenicu da su pojedinci koji su se iseljavali iz Hrvatske imali različite motive za iseljavanje te zbog toga njihova namjera povratka ovisi o drugim čimbenicima koji nisu obuhvaćeni u ovom radu.

Važno je također napomenuti da, iako je regresijski model statistički značajan, ukupna determinacija namjere povratka obuhvaćenim prediktorima nije visoka. Stoga je za preciznije objašnjenje važno uključiti i druge va-

rijable koje bi mogle biti važne za povratak mladih u Hrvatsku. Ovi su nalazi najkorisniji u utvrđivanju budućih smjerova istraživanja, a tek manjim dijelom mogu biti korisni u izradi potencijalnih intervencija usmjerenih na povratak mladih u Hrvatsku.

5. Zaključna rasprava

Valja navesti nekoliko općih napomena prije rasprave rezultata ovog istraživanja. Prva se odnosi na činjenicu da je ovo prvo empirijsko istraživanje u Hrvatskoj koje se bavi odnosom vrijednosti, identiteta i migracijske motivacije, što je predstavljalo tegobu autorima u nedostatku znanstvenih referenci u okviru kojih bi zrcalili rezultate ovog istraživanja. Empirijski oslonac je pronađen u istraživačkoj tradiciji Instituta Pilar, koja više od drugih nudi empirijskih i metodoloških uporišta za ovo istraživanje. Druga se odnosi na metodološke zamke povezane uz izbor metoda instrumenata, odabir uzorka te način i kontekst provedbe istraživanja.³¹ Treći, ali nikako najmanje važan, odnosi se na tegobu odabira teorijskog okvira. Suvremeni koncepti migracija brzo se mijenjaju i prilagođavaju »duhu vremena« te pretežito slijede političke procese na globalnoj razini, zbog čega su često kontradiktorni i teško primjenjivi u empirijskim istraživanjima. Zbog toga se oslonac na starije i empirijski provjerene teorije iz druge polovice 20. stoljeća, za Hrvatsku, koja je u znanstvenom smislu još uvijek pod pritiskom totalitarnog naslijeđa te neomarksističke teorijske perspektive, čini primjerenijim.

U takvom općem kontekstu, temeljeno na teorijskom i konceptualnom okviru, prije općeg zaključka sažeto će se odgovoriti na tri cilja istraživanja:

1. Tri su relevantna nalaza na kojima se temelji odgovor na prvi cilj istraživanja. Prvi se odnosi na činjenicu da obje skupine mladih slično rezultatima prethodnih istraživanja na mladima Hrvatske pridaju visoku prosječnu važnost odrednicama oba aspekta identiteta kao i trima vrijednosnim orijentacijama. Sukladan je i odnos između dva aspekta identiteta i vrijednosnih aspekata pri čemu je u oba uzorka utvrđeno pridavanje veće važnosti osobnom aspektu identiteta te hijerarhiji vrijednosnih orijentacija u kojoj je najbrojnija populacija sa samoostvarujućom, zatim konvencionalnom i na trećem mjestu hedonističkom orijentacijom. Drugi se odnosi na razlike između mladih iseljenika i mladih iz Hrvatske. Utvrđeno je da mladi iseljenici pridaju veću važnost svim mjerenim identitetskim i vrijednosnim kategorijama te da su one značajno pozitivno povezane s njihovim iseljeničkim statusom. Pri tome je veća razlika utvrđena kod socijal-

³¹ Vidi u ovom broju časopisa Pilar: Stanko Rihtar, »Metodološki aspekti istraživanja iseljeničstva web-anketama«.

nog u odnosu na osobni aspekt identiteta te kod hedonističke i konvencionalne u odnosu na samoostvarujuću vrijednosnu orijentaciju. Treći nalaz odnosi se na pozitivnu, relativno nisku povezanost iseljeničkog statusa sa svim sociodemografskim obilježjima, oba aspekta identiteta i sve tri vrijednosne orijentacije.

2. Prema nalazu dobivenom regresijskom analizom, prediktori motivacije za migriranjem su spol, dob, obrazovanje, socijalni aspekt identiteta i hedonistička vrijednosna orijentacija. Drugim riječima najčešće se iseljavaju ili namjeravaju iseliti stariji muškarci iz dobne skupine od 18 do 40 godina nižeg obrazovnog statusa te sudionici s izraženijim socijalnim aspektom identiteta i izraženijom hedonističkom vrijednosnom orijentacijom.
3. Odgovor na treći cilj može se izlučiti iz analize motivacije za povratka kod podskupine mladih iseljenika koji su izjavili da se namjeravaju vratiti u Hrvatsku, a njih je 23,4%. Prema nalazu dobivenom regresijskom analizom značajniji prediktori namjere povratka od drugih su dob, socijalni aspekt identiteta i hedonistička orijentacija. Za razliku od motivacije za migriranje, namjeru povratka više iskazuju mladi iseljenici, bez obzira na spol, s manje izraženom hedonističkom vrijednosnom orijentacijom, a slično kao kod motivacije za migriranje, socijalni aspekt identiteta se pokazuje i kod namjere povratka kao značajniji prediktor.

Kako je navedeno, postoji nekoliko većih prepreka koje otežavaju raspravu glavnih nalaza istraživanja. Prva se odnosi na nedovoljan broj sličnih empirijskih uvida, druga na metodološke poteškoće i treća na teškoće pri odabiru teorijskog okvira. U tom kontekstu opći zaključak temeljit ćemo na navedenim uvidima i odabranom metodološkom i teorijskom okviru.

U istraživanju je ustanovljeno da su socijalni identitet, vrijednosti i odabrana sociodemografska obilježja kod mladih iseljenika iz Hrvatske relevantni čimbenici za odluku o migriranju, iseljenički status kao i namjeru povratka. U tom okviru relevantniji od drugih su socijalni aspekt identiteta, hedonistička i konvencionalna vrijednosna orijentacija te spol i dob iz skupine sociodemografskih obilježja. Paradoksalnim se čini da socijalni aspekt identiteta sudjeluje i kao motivacijski čimbenik iseljavanja i povratka te da je više od osobnog aspekta povezan s iseljeničkim statusom, iako je osobni aspekt kod mladih iseljenika kao i kod mladih iz Hrvatske izraženiji. Odgovor vjerojatno treba tražiti u drugom nalazu prema kojemu su iseljavanju skloniji stariji muškarci nižeg obrazovnog statusa (koji su se vjerojatno češće iseljavali s obitelji), kod kojih je socijalni aspekt identiteta izraženiji nego kod mladih. Logično je u tom kontekstu tražiti i odgovor na nalaz da stariji iskazuju sla-

bije namjere za povratak jer je poznato da iseljenici s obiteljima koji imaju duži iseljenički status rjeđe od drugih iskazuju namjeru povratka.

Na istom tragu može se zaključiti da je kod mlađeg dijela predočenog dobnog okvira hedonistička vrijednosna orijentacija važnija od drugih motivacijskih čimbenika za migriranje, što je karakteristika mlađe populacije. Ta je orijentacija, naime, povezana s većom sklonošću rizičnom i avanturističkom ponašanju³² što je u povijesti uvijek bilo povezano s migracijama na globalnoj razini. Iz nalaza je također razvidno da u namjeri povratka ta orijentacija ima limitirajući učinak.

Valja, također, spomenuti nalaz da samoostvarujuća vrijednosna orijentacija koja je u najvećoj mjeri zastupljena kod mladih nije motivirajući čimbenik kod iseljavanja. Budući da su mladi s tom orijentacijom kreativniji dio populacije, postavlja se logično pitanje ostaju li radije u Hrvatskoj unatoč lošem upravljanju i slabim perspektivama za mlade, kao potisnim motivacijskim čimbenicima, oslanjajući se primarno na svoje kreativne sposobnosti.

Za preciznije odgovore na navedene pretpostavke koje tek djelomično imaju potvrdu u ovom istraživanju, nužno je provesti nova istraživanja koja će te pretpostavke uključivati kao izvor za hipoteze i odabir ciljeva i varijabli na temelju kojih će se na empirijskoj razini provjeriti i proširiti spoznaje iz ovog istraživanja.

Katarina Perić Pavišić, Vlado Šakić, Stanko Rihtar:
**Contemporary Migration Motivation of Croatian Youth
— Values and Identity Aspects**

According to the Croatian Bureau of Statistics, the net migration in Croatia, i.e., the difference between the number of immigrants and emigrants, has shown a negative trend in the last few years. Even though it is important to know the emigration demographic data, it is also important to include the wider context in the research, i.e., the social factors behind the emigration of youth. Therefore, the main goals of this research were: 1) to determine the average importance of personal and social components of identity and the average representation of self-actualization-related, conventional and hedonistic values orientation among young emigrants, and to compare them to the youth population in Croatia; 2) to examine whether there is a connection between the social identity, value orientations and sociodemographic characteristics (gender, age, education) of young emigrants and their migration motivation; and 3) to examine which characteristics of young emigrants are the best predictors of their intention to return to Croatia.

³² Franc, Šakić, Ivičić, »Vrednote i vrijednosne orijentacije«, 215-238.

The research was carried out as part of the »zaJEDNO srce, jedna dusa, jedna Hrvatska« project, which was encouraged by the Humanitarian Association of Father Mladen Hrkać. The research included 934 first-generation emigrants aged 18 to 40 in Europe and 977 young persons aged 18 to 40 from Croatia. The research results show that participants from both groups attach high average importance to the determinants of both aspects of identity, as well as to three value orientations. However, expatriates attach greater importance to all measured identity and value categories. It was also found that older men from the age group of 18 to 40 with a lower level of education and participants with a more pronounced social identity and a more pronounced hedonistic value orientation emigrate most often. In contrast to the migration motivation, the intention to return is expressed more among younger emigrants, with a less pronounced hedonistic value orientation and a more pronounced social identity.

Key words: emigration, youth, value orientations, social identity, personal identity